

Vladimir Strugar

Bjelovar

UDK 373.3(497.5-37 Bjelovar)''1993-2005''
314(497.5-37 Bjelovar)''1993-2005''

Primljeno: 2005. godine

Pregledni članak

OSNOVNO ŠKOLSTVO BJELOVARSKO-BILOGORSKE ŽUPANIJE U SVJETLU DEMOGRAFSKIH KRETANJA 1993. - 2005.

Autor u članku piše o svjetskim problemima stanovništva, o općim demografskim kretanjima u Hrvatskoj i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. U sklopu općih kretanja u Hrvatskoj posebice analizira kretanje broja učenika osnovne škole od 1993. do 2005. godine u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Rezultati proučavanja ukazuju na dugogodišnju tendenciju smanjivanja broja stanovnika i učenika osnovne škole u Hrvatskoj i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji u kojoj je od 1993. do 2005. godine manje 1.955 učenika ili 14,3%. Tendencija smanjivanja broja učenika nastaviti će se i u sljedećim godinama, što će utjecati na definiranje nove obrazovne politike, koja će veću pozornost morati pridavati standardima broja učenika, razrednih odjela i zapošljavanja. Autor sagledava rješavanje demografskih pitanja u sklopu osmišljene populacijske politike i programa demografskog razvitka svih krajeva Hrvatske.

Ključne riječi: osnovno školstvo, demografija, Bjelovarsko-bilogorska županija, 1993-2005.

Uvodne napomene

Je li kretanje stanovništva u proteklih deset ili petnaest godina važna tema za odgoj i obrazovanje? Je li to važna tema za Republiku Hrvatsku¹, ili uže, za njezine županije?² Jesu li ta kretanja izoliran ili specifičan slučaj, ili se o njima može govoriti u svjetskim relacijama?

¹ U tisku se često pisalo o demografskoj situaciji u Hrvatskoj. Nazivi nekih članaka su: Demografi o sve lošijoj demografskoj situaciji u Hrvatskoj: Prošle godine rođeno najmanje djece od 1800. godine. // *Glas Slavonije*, 4. siječnja 2003.; Hrvatsku zahvatila duboka demografska starost: Za 30 godina "nestat" će 253 tisuće učenika. // *Slobodna Dalmacija*, 18. siječnja 2003., str. 6; Za 50 godina izumrijet će 12 gradova u Hrvatskoj. // *Jutarnji list*, 15. siječnja 2005., str. 4-5.; Izumiranje: odoše Hrvati. // *Vjesnik*, 25. travnja 2005., str. 22-23.; Demografsku sliku treba popravljati porezima. // *Vjesnik*, 11. studenog 2005., str. 14.

² Pisalo se i o nepovoljnoj demografskoj slici u pojedinim županijama, npr. Primorje i Gorski kotar rekorderi u padu nataliteta u Hrvatskoj. // *Novi list*, Rijeka, 16. kolovoza 2003., str. 9.; S. Musa: Demografsko istraživanje: Kako se topi moj narod. // *1. zbornik stručnih suradnika pedagoga i psihologa osnovnih škola Krapinsko-zagorske županije*, Sv. Križ Začretje, 2003., str. 110-116.

Na svako pitanje možemo odgovoriti potvrdno, ali i uočavati specifičnosti koje su uvjetovale spoznaju da je kretanje stanovništva u nas i u svijetu, već nekoliko desetljeća, svojevrstan problem.

Predmet našeg istraživanja pripada prije svega demografiji, znanosti koja proučava stanovništvo s različitih aspekata, primjerice nataliteta, mortaliteta, dobne i profesionalne strukture, kretanja. Kretanje stanovništva ovisi o tri čimbenika: prirodnom kretanju (natalitetu i mortalitetu), mehaničkom kretanju (emigracija i imigracija) i destabilizirajućim momentima (ratovi, gospodarska kriza).

Međutim, suvremene probleme odgojno-obrazovnih sustava valja razvijati i kreirati uvažavajući brojne čimbenike među kojima su, zbog svog specifičnog utjecaja, sve važniji podaci o kretanju stanovništva, a time i školskih obveznika. Prema tome, možemo reći da podaci o kretanju stanovništva imaju i pedagoške implikacije na odgojno-obrazovni sustav u cjelini te njegove sastavnice.

Predmet i cilj ovoga članka uže su određeni s obzirom na predmet demografije. Naime, cilj je opisati prije svega kretanje broja učenika osnovnih škola u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji od školske godine 1993./94., kada je županija utemeljena, pa do školske godine 2005./06. radi uočavanja stanja i tendencija koje mogu imati bitan utjecaj na organizaciju rada škola (mreža škola, broj razrednih odjela, broj zaposlenih, prijevoz učenika, "izumiranje" naselja bez škola itd.).

Budući da smo željeli predmet proučavati u sklopu širih kretanja i tendencija, definirali smo sljedeće zadatke proučavanja:

- ukazati na svjetski problem stanovništva,
- opisati opća demografska kretanja u Republici Hrvatskoj i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji,
- istražiti podatke o kretanju broja učenika osnovnih škola od školske godine 1993./94. do 2005./06. u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, te predvidjeti kretanje broja učenika u nekoliko sljedećih godina.

U uzorku je proučavanja bilo 26 osnovnih škola u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji koliko ih je djelovalo tijekom cijelog proučavanog razdoblja.

1. Svjetski problemi stanovništva

Demografska su kretanja u središtu pozornosti u svijetu već nakon Drugog svjetskog rata. Uvjetovana su demografskom eksplozijom u brojnim afričkim, azijskim i latinskoameričkim zemljama. *"U njima se pučanstvo udvostručuje kroz nepuna dva desetljeća"* (A. Vukasović, 1990., 409).

Prema podacima naš je planet danas sve napučeniji. *"Usprkos blagom padu nataliteta u protekla dva desetljeća, broj stanovnika u svijetu...nastavio je bujati"* (J. Delors, 1998., 39-40). Dok je 1993. godine na Zemlji živjelo 5,57 milijardi ljudi, očekuje se da će 2050. godine živjeti 10 milijardi (J. Delors, 1998., 40).

Međutim, u toj su globalnoj slici uočljive “*oštre regionalne varijacije*” (J. Delors, 1998., 40). “*Broj stanovnika znatno se povećao u zemljama u razvoju, a usporen je prirast stanovnika u industrijaliziranim zemljama, dok se u nekima i zaustavio - a njihove su stope nataliteta na razini prirodne reprodukcije ili čak i ispod*” (J. Delors, 1998., 40). Zemlje s niskim natalitetom prati osim toga povećanje udjela dobne skupine iznad 65 godina starosti, s “*12 posto 1990. na 16 posto 2010. i 19 posto 2025*” (J. Delors, 1998., 41).

Dodajmo toj slici svijeta nekoliko podataka o prirodnom kretanju, stanovništvu po dobi, seobama (migraciji) te o populacijskoj politici u zemljama Europske unije.³

Za Europsku uniju karakteristične su “*niske stope rađanja, što uz odgovarajuću stopu umiranja rezultira niskom stopom prirodnog prirasta*” (D. Šimić, 2002., 30). Dakako, uočljive su razlike između zemalja, primjerice u Irskoj je prirast stanovništva od 6 ‰ godišnje, u Francuskoj 3 ‰, a Italija bilježi negativan trend prirodnog prirasta od -1 ‰ godišnje, te Švedska i Njemačka od -2 ‰. Općenito se može zaključiti da se prirodno kretanje u Europskoj uniji “*homogeniziralo oko nulte stope, čime se područje Unije razlikuje od ostatka svijeta*” (D. Šimić, 2002., 30).

Dodajmo ovim podacima i podatke o stopama rađanja i smrtnosti u pojedinim zemljama Europske unije.

Među državama članicama Europske unije 2001. godine Irska je imala najvišu stopu rađanja (14,6 ‰), a zatim su Francuska (13,1 ‰), Nizozemska (12,5 ‰) i Luksemburg (12,3 ‰). Najnižu stopu živorođenih zabilježile su Njemačka (9,0 ‰), Austrija (9,3 ‰) i Italija (9,4 ‰) (D. Šimić, 2002., 34).

Najviša stopa smrtnosti 2001. godine bila je u Danskoj (10,9 ‰) i Švedskoj (10,6 ‰), a najniža u Irskoj (7,5 ‰) i Luksemburgu (8,3 ‰) (D. Šimić, 2002., 34).

Promatra li se stanovništvo po dobi u Europskoj uniji, uočava se trend starenja, što znači da se smanjuje udio mladih (0-14 godina), a povećava udio starih u ukupnom stanovništvu. Tako je 1995. godine Švedska imala 17,3%, Italija 16%, Grčka 15,9% starog stanovništva (65 i više godina). Među petnaest zemalja samo je Irska imala 24,4% najmlađeg stanovništva.

Prirodna su kretanja povezana sa seobama (migracije) koje su rezultat gospodarskih i društvenih događanja u miru i ratu. Taj je proces bio osobito izražen devedesetih godina 20. stoljeća zbog agresije Srbije i Crne Gore na Republiku Hrvatsku i Bosnu Hercegovinu pa je od početka “*oružane agresije na Republiku Hrvatsku područje bivše SFRJ napustilo oko 670 000 ljudi*” (D. Šimić, 2002., 33).

U svjetskim relacijama “*najmanje 125 milijuna ljudi sad živi izvan svoje domovine*” (J. Delors, 1998., 46).

Dugotrajno smanjivanje stope rađanja, a povećanje umiranja, prisilile su gotovo sve zemlje Europske unije da vode pronatalističku populacijsku politiku s ciljem da se podupre porast stanovništva. “*Europska unija svoju populacijsku politiku veže uz gospodarski i društveni razvoj, kroz vlast, odgoj, obrazovanje i znanost*”. Takva se

³ Podaci se odnose na 15 zemalja Europske unije, dakle prije njezina petog proširenja 2004. godine.

politika izravnom i neizravnom materijalnom potporom “odražava na rodnost, odgoj, obrazovanje i sastav mladoa stanovništva” (D. Šimić, 2002., 32).

2. Stanovništvo Hrvatske

Hrvatska dijeli sudbinu zemalja u kojima su dugoročni nepovoljni demografski trendovi, depopulacija i ubrzano starenje stanovništva (A. Wertheimer-Baletić, 2001., 109). Demografi su već šezdesetih godina 20. stoljeća upozoravali da će u Hrvatskoj “uslijediti prirodno smanjenje ako se ne formulira i počne primjenjivati odgovarajuća pronatalistička populacijska politika” (A. Akrap, J. Gelo, M. Grizelj, 1999., 687). U razdoblju od 1948. do 1991. godine porast stanovništva bio je samo 26,6 % (s 3.780.000 na 4.784.000). Prosječna godišnja stopa rasta broja stanovnika Hrvatske od 1948. do 1953. bila je 0,82%, a od 1971. do 1991. godine svega 0,39% (I. Nejašmić, 2002., 2).

O demografskoj je situaciji Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti 1992. godine, između ostalog, rekla: “Stanovništvo Hrvatske ostarjelo je prije vremena. Pokazuje obilježja opadanja prirasta do granice stagnacije, razmjerno širenje starijih dobnih skupina - kao kod zemalja i naroda mnogo bogatijih od nas, s mnogo razvijenijim gradovima. Mnogo se ljudi iselilo a iseljava se i danas, osobito sposobniji, aktivniji, školovaniji” (Deklaracija, 2000., 18).

Taj negativan trend zaoštrila je ratna agresija na Hrvatsku. Između 1991. i 1998. godine stanovništvo Hrvatske smanjilo se za 6,5%. “Istovremeno se smanjio broj mladih između 0 i 14 godina za 17,4 %, a broj staračkog stanovništva iznad 65 godina povećao se za 16,4 %” (Deklaracija, 2000., 19).

Obilježja	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Stanovništvo	4.494.000	4.572.000	4.501.000	4.554.000	4.381.000	4.437.400
Živorodeni	52.811	55.501	47.068	45.179	43.746	40.993
Umrli	50.636	51.964	52.311	51.953	50.246	49.552
Prirodni prirast	3.175	3.537	-5.243	-6.774	-6.500	-8.559

Tablica 1. Broj stanovnika, živorođene djece, umrlih i prirodni prirast od 1996. do 2001. godine (Izvor: Državni zavod za statistiku (ljetopisi i mjesečna izvješća))

Podaci pokazuju, osim pada ukupnog broja stanovnika, konstantan pad broja živorođene djece, što uz ravnomjeran broj umrlih, dovodi do pojačanog negativnog prirasta stanovništva.

U sklopu općih podataka o kretanju broja stanovnika u Hrvatskoj analizirat ćemo i podatke o broju učenika osnovne škole.

Od 1945. godine do danas možemo, grubo gledajući, uočiti dva razdoblja, unutar kojih su bile uglavnom manje oscilacije (manji ili veći broj učenika). Prvo razdoblje od 1945. do 1963. godine obilježeno je stalnim povećanjem broja učenika. “Tako u

osnovnom školstvu u 1945/46. školskoj godini obuhvaćen 427 141 učenik, a u 1963/64. školskoj godini 634 818 učenika” (H. Vrgoč, 1981., 221). Drugo razdoblje počinje školske godine 1963/64. jer od nje statistika bilježi stalno smanjivanje učenika. Za ilustraciju te tendencije spomenut ćemo podatke od 1969/70. do 1979/80. školske godine (H. Vrgoč, 1981., 221).

Školska godina	Broj učenika	Indeks
1969/70.	579.366	100
1970/71.	564.409	97,4
1971/72.	554.627	95,7
1972/73.	548.577	94,7
1973/74. ⁴	544.462	94,0
1974/75.	534.770	92,3
1975/76.	528.165	91,2
1976/77.	519.101	89,6
1977/78.	509.986	88,0
1978/79.	507.084	87,5
1979/80.	510.804	88,2

Tablica 2. Broj učenika osnovne škole 1969. - 1979.

Uzmemo li da je školske godine 1963/64. bilo 634.818 učenika, a 1979/80. da je bilo 510.804 učenika uočavamo da su osnovne škole “izgubile” 124 014 učenika ili 20%.

Tendencija smanjivanja broja učenika osnovne škole nastavljena je i u posljednjim godinama 20. st. te na početku 21. stoljeća.

Broj učenika u nekoliko godina od 1979. do 2001. u usporedbi sa školskom 1979/80.

Između 1990. i 1995. godine povećao se broj učenika, na što je utjecao prije svega rat u susjednoj Bosni i Hercegovini te dolazak većeg broja izbjeglica i prognanika.⁵ “Od 1992. do 1998. godine je u prognaničko-izbjegličkim tijekovima u Hrvatskoj sudjelovalo između 430 000 i 700 000 osoba, što je činilo između 9 posto i 15 posto stanovništva Hrvatske prema popisu 1991. godine” (D. Živić, 1999., 767).

⁴ Vidjeti: Đ. Bažulić: Kretanje broja učenika i studenata te rashoda obrazovanja u razdoblju 1973. - 1982. god. u SR Hrvatskoj. // *Pedagoški rad*, 1985, br. 1 - 2, str. 15 - 27.

⁵ Vidjeti: A. F. Markotić: Ratni učinci na promjene u broju stanovnika Bosne i Hercegovine i Hrvatske 1991. - 1998. // *Društvena istraživanja*, 8 (1999), br. 5-6, str. 751-766.; A. Bežen: Školstvo u hrvatskom domovinskom ratu. // *Napredak*, 1991., br. 3, str. 227 - 238.; C. Brčić, M. Švob: Djeca u ratu. // *Napredak*, 1992., br. 2, str. 129 - 134.

Školska godina	Broj učenika	Indeks
1979/80.	510.804	100
1989/90.	503.129	98,5
1990/91.	431.586	84,5
1991/92.	415.750	81,4
1992/93.	446.621	87,4
1993/94.	438.461	85,8
1994/95.	428.057	83,8
1995/96.	419.686	82,2
1996/97.	413.830	81,0
1997/98.	418.404	81,9
1998/99.	415.250	81,3
1999/2000.	409.749	80,2
2000/01.	402.281	78,7

Tablica 3. Izvori: Statistička izvješća: *Osnovne i srednje škole te dječji vrtići*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1999., str. 9, 2001., str. 9, 2002., str. 9.

Što se može predvidjeti u budućnosti Hrvatske? “*Ako projiciramo dosadašnje trendove demografskog razvoja u budućnost, dolazimo do zaključka kako će se prirodno smanjivanje broja stanovnika nastaviti i tijekom sljedećih desetak godina, da će migracijska bilanca zadržati negativan predznak, a starenje stanovništva pojačati...*” (Deklaracija, 2000., 19).

Sukladno tim općim kretanjima smanjit će se i broj djece, odnosno učenika osnovne škole. Ilustrirat ćemo to podacima o projekciji broja učenika do 2033. godine.

Godina	Broj	Indeks 2003.= 100,0	Lančani indeks
2003.	457.650	100,0	-
2008.	426.290	93,1	93,1
2013.	380.380	83,1	89,2
2018.	352.930	77,1	92,8
2023.	332.140	72,6	94,1
2028.	311.230	68,0	93,7
2033.	290.360	63,4	93,3

Tablica 4. Projekcija broja učenika u dobi od 6 do 14 godina u Republici Hrvatskoj 2003. - 2033. (projekcija prema odabranim godinama) (Izvor: I. Nejašmić, 2002., str. 17.)

Do 2033. godine, prema rezultatima istraživanja, broj učenika u dobi od 6 do 14 godina u Hrvatskoj “ *smanjit će se za 167 290 osoba ili 36,6%. Broj djece u dobi od šest godina smanjit će se za 20 880 ili 40,7%. Promatrano po petogodišnjim razdobljima proistječe da će najjače smanjenje biti u razdoblju 2008.-2013., iznositi će 10,8%*” (I. Nejašmić, 2002., 17).

3. Bjelovarsko-bilogorska županija: Stanje i budućnost

3.1. Neka demografska obilježja

Broj stanovnika u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji kontinuirano se smanjuje od 1953. do 2001. godine, čime slijedi ukupna negativna kretanja broja stanovnika u Hrvatskoj.

Godina	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.
Broj stanovnika	170.648	167.599	157.806	149.458	144.042	133.084

Tablica 5. Kretanje broja stanovnika od 1953. do 2001. godine (Izvori: *Statistički ljetopis 1992.*, str. 464 i *Statistički ljetopis 2003.*, str. 576.)

Prema podacima od 1953. do 2001. godine smanjen je broj stanovnika u županiji za 37.564 ili 22%. U ukupnom broju stanovnika u Republici Hrvatskoj sudjeluje s 3%. Njezina je opća gustoća naseljenosti bila 2001. godine 50,4 stanovnika / km², što je ispod republičkog prosjeka (78,5).

Prirodni prirast stanovništva je negativan (-705), jer je 2002. godine bilo živorođenih 1.167, a umrle su 1.872 osobe.

U Bjelovarsko-bilogorskoj županiji vidljiva su i migracijska obilježja. Tako je 2001. godine u njoj bilo 62.077 stanovnika (ili 46,6%) koji žive u istom naselju od rođenja. U drugoj skupini stanovnika su oni koji su se u nju doselili iz drugih županija i drugih država, primjerice iz Bosne i Hercegovine, Makedonije, Slovenije, SRJ kao i oni koji su mijenjali naselja u istom gradu/općini ili su promijenili grad/općinu u županiji. U toj je skupini ukupno 70.709 stanovnika (ili 53,3%). U županiju je iz inozemstva doselio 2002. godine 321 stanovnik, a odselilo se u inozemstvo 215 stanovnika te u druge županije 1.112 stanovnika (*Statistički ljetopis*, 2003., 644).

U ukupnom broju stanovnika 2001. godine, prema dobi, bilo je 22.805 stanovnika (ili 17,1%) u dobi od 0 do 14 godina, zatim 87.269 (ili 65,6%) u dobi od 15 do 65 godina i 23.010 (ili 17,3 %) u dobi od 65 i više godina. Zanimljivo je da je gotovo jednak postotak mladih do 14 godina i starijih osoba, u dobi više od 65 godina (17%).

S obzirom na prirodno kretanje (natalitet i mortalitet) i mehaničko kretanje (emigracije i imigracije), može se očekivati daljnji pad ukupnog broja stanovništva u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji.

3.2. Osnovno školstvo u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji

Školska godina	Broj učenika	Broj razrednih odjela	Prosječan broj učenika u odjelu	Indeks - broj učenika	Indeks - broj razrednih odjela
1993/94.	13.660 ⁶	602	22,6	100,0	100,0
1994/95.	13.609	585	23,3	99,6	97,2
1995/96.	13.490	599	22,5	98,7	99,5
1996/97.	13.158	593	22,1	96,3	98,5
1997/98.	13.075	594	22,0	95,7	98,6
1998/99.	13.098	601	21,8	95,9	99,8
1999/2000.	12.743	598	21,3	93,7	99,3
2000/01.	12.515	601	20,8	91,6	99,8
2001/02.	12.327	604	20,5	90,2	100,3
2002/03.	12.182	602	20,2	89,2	100,0
2003/04.	12.061	598	20,1	88,3	99,3
2004/05.	11.885	596	19,9	87,0	99,0
2005/06.	11.705	595	19,6	85,6	98,8

Tablica 6. Broj učenika i razrednih odjela te prosječan broj učenika 1993. - 2005.

Broj učenika osnovne škole u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji od njezina utemeljenja 1993. godine do 2005. godine u stalnom je opadanju, te se smanjio za 14,4%. Takvo je stanje uvjetovalo, u nekim godinama, blago smanjivanje broja razrednih odjela i sve manji prosječan broj učenika u razrednim odjelima.

Smanjivanje broja učenika osnovne škole nije ravnomjerno prema školskim područjima. Od ukupno manje 1.955 učenika ili 14,3% (2005/1993) najizraženije je smanjivanje na garešničkom (19,5%), zatim daruvarskom (18,5%) te bjelovarskom školskom području (13,4%).

⁶ Školske godine 1993/94. u ukupnom broju učenika bilo je 1.200 učenika koji su imali položaj prognanika i izbjeglica.

Školska godina	Bjelovar ⁸	Čazma ⁹	Daruvar ¹⁰	Garešnica ¹¹	Grubišno Polje ¹²	Ukupno
1993/94.	6.617	1.334	2.801	1.895	1.013	13.660
1994/95.	6.527	1.321	2.872	1.850	1.039	13.609
1995/96.	6.509	1.326	2.832	1.776	1.047	13.490
1996/97.	6.288	1.335	2.783	1.684	1.045	13.135
1997/98.	6.309	1.307	2.762	1.679	1.018	13.075
1998/99.	6.301	1.309	2.778	1.695	1.015	13.098
1999/00.	6.130	1.301	2.672	1.656	984	12.743
2000/01.	6.090	1.275	2.569	1.595	986	12.515
2001/02.	6.026	1.252	2.525	1.563	961	12.327
2002/03.	5.946	1.269	2.436	1.586	945	12.182
2003/04.	5.881	1.278	2.361	1.576	965	12.061
2004/05.	5.817	1.260	2.335	1.530	943	11.885
2005/06.	5.731	1.256	2.282	1.519	917	11.705
Razlika (+ -)	- 886	- 78	- 519	- 376	- 96	1.955
Indeks 2005/1993.	86,6	94,1	81,5	80,1	90,5	85,7
Br. škola	10	3	6	5	2	26

Tablica 7. Broj učenika osnovne škole prema školskim područjima⁷ 1993. - 2005.

⁷ Školska su područja tradicionalno povezana s gradovima u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji: Bjelovar, Čazma, Daruvar, Garešnica i Grubišno Polje.

⁸ U bjelovarskom su školskom području sljedeće škole: I. osnovna škola u Bjelovaru, II. osnovna škola u Bjelovaru, III. Osnovna škola u Bjelovaru, IV. Osnovna škola u Bjelovaru, V. osnovna škola u Bjelovaru, Osnovna škola u Kapeli, Osnovna škola u Novoj Rači, Osnovna škola u Rovišću, Osnovna škola u Velikoj Pisanici i Osnovna škola u Velikom Trojstvu.

⁹ Škole čazmanskog školskog područja su: Osnovna škola u Čazmi, Osnovna škola u Ivanskoj, Osnovna škola u Štefanju.

¹⁰ Na daruvarskom su školskom području osnovne škole: Osnovna škola "V. Nazor" u Daruvaru, Češka osnovna škola "J. Amos Komensky" u Daruvaru, Osnovna škola u Dežanovcu, Osnovna škola u Đulovcu, Osnovna škola "J. Ružička" u Končanici, Osnovna škola u Siraču.

¹¹ Pet je osnovnih škola na garešničkom području: Osnovna škola u Bereku, Osnovna škola u Garešnici, Osnovna škola "S. Kolar" u Hercegovcu, Osnovna škola u Velikoj Tmrovitici, Osnovna škola u Tmrovitičkom Popovcu.

¹² Na području Grubišnog Polja djeluju dvije škole: Osnovna škola "I. Nepomuk Jemeršić" u Grubišnom Polju i Osnovna škola "M. Lovrak" u Velikom Grđevcu.

Osnovna škola	1993/94.	2005/06.	Razlika (+ -)	Indeks 2005/ 1993.
I. osnovna škola Bjelovar	988	998	+ 10	101,0
II. osnovna škola Bjelovar	1.009	827	- 182	81,9
III. osnovna škola Bjelovar	1.026	867	- 159	84,5
IV. osnovna škola Bjelovar	1.181	883	- 298	74,7
V. osnovna škola Bjelovar ¹³	68	52	- 16	76,4
Osnovna škola Kapela	322	298	- 24	92,5
Osnovna škola Nova Rača	476	395	- 81	82,9
Osnovna škola Rovišće	842	784	- 58	93,1
Osnovna škola Velika Pisanica	288	290	+ 2	100,7
Osnovna škola Veliko Trojstvo	417	337	- 80	80,8
Osnovna škola Čazma	768	725	- 43	94,4
Osnovna škola Ivanska	366	375	+ 9	102,4
Osnovna škola Štefanje	200	156	- 44	78,0
Osnovna škola "V. Nazor" Daruvar	1.256	957	- 299	76,2
ČOŠ "J. A. Komensky" Daruvar	299	260	- 39	86,9
Osnovna škola Dežanovac	353	244	- 109	69,1
Osnovna škola Đulovac	425	455	+ 30	107,1
Osnovna škola "J. Ružička" Končanica	257	165	- 92	64,2
Osnovna škola Sirač	211	201	- 10	95,3
Osnovna škola Berek	123	93	- 30	75,6
Osnovna škola Garešnica	1.159	919	- 240	79,3
Osnovna škola "S. Kolar" Hercegovac	311	246	- 65	79,1
Osnovna škola Velika Trnovitica	170	122	- 48	71,7
Osnovna škola Trnovitički Popovac	132	139	+ 7	105,3
Osnovna škola "I. N. Jemeršić" Grubišno Polje	718	650	- 68	90,5
Osnovna škola "M. Lovrak" Veliki Grđevac	295	267	- 28	90,5
SVEUKUPNO	13.660	11.705	- 1.955	85,7

Tablica 8. Usporedba broja učenika 2005. i 1993. godine po školama

Prema podacima blago je povećanje broja učenika zabilježeno samo u pet osnovnih škola i to najviše, 7,1% u Osnovnoj školi u Đulovcu, na daruvarskom školskom području. S druge strane, najveće je smanjenje učenika na daruvarskom školskom području u dvije osnovne škole i to u Osnovnoj školi "J. Ružička" u Končanici (35,8%) i Osnovnoj školi u Dežanovcu (30,9%), zatim na garešničkom školskom području

¹³ V. osnovnu školu u Bjelovaru pohađaju učenici s teškoćama u razvoju.

u Osnovnoj školi u Velikoj Trnovitici (28,3%) te u IV. osnovnoj školi u Bjelovaru (25,3%), na bjelovarskom školskom području.

3.3. Projekcija broja učenika osnovne škole

O projekciji broja učenika u sljedećih osam godina zaključivat ćemo na temelju odnosa broja učenika razredne nastave, kao “ulaza” i premetne nastave, kao “izlaza” iz sustava (škola). Radi uočavanja tih razlika i predviđanja prezentirat ćemo podatke od 1993/94. do 2005/06. školske godine.

Školska godina	I. - IV. razred	V. - VIII. razred	Ukupno	Razlika (+ -)	Indeks razredna/ pred-metna nastava
1993/94.	6.796	6.864	13.660	-68	99,0
1994/95.	6.798	6.811	13.609	- 13	99,8
1995/96.	6.645	6.845	13.490	- 200	97,1
1996/97.	6.413	6.745	13.135	- 332	95,1
1997/98.	6.261	6.814	13.075	- 553	91,9
1998/99.	6.292	6.806	13.098	- 514	92,4
1999/2000.	6.160	6.583	12.743	- 423	93,6
2000/01.	6.084	6.431	12.515	- 347	94,6
2001/02.	6.017	6.310	12.327	- 293	95,3
2002/03.	5.947	6.235	12.182	- 288	95,4
2003/04.	6.028	6.033	12.061	- 5	99,9
2004/05.	5.928	5.957	11.885	- 29	99,5
2005/06.	5.777	5.928	11.705	- 151	97,5
Indeks 2005/1993.	85,0	86,4	85,7	-	-

Tablica 9. Odnos broja učenika razredne (I. - IV.) i predmetne nastave (V. - VIII.) od 1993./94. do 2005./06.

Podaci pokazuju da je u proteklih trinaest godina u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji konstantno manji broj učenika u razrednoj nastavi u odnosu na predmetnu nastavu. Negativna je razlika, između “ulaza” i “izlaza” broja učenika, osobito naglašena od školske godine 1997/98. do 2002/03., što će utjecati na stanje broja učenika osnovne škole u budućnosti. Predviđanje o smanjivanju broja učenika u sljedećim godinama u cjelini potkrjepljuju i podaci u školskoj godini 2005/06., jer je te godine 151 učenik manje u razrednoj u odnosu na predmetnu nastavu (indeks 97,5).

4. Zaključne napomene

Vođenje obrazovne politike u zemlji ili pojedinoj županiji uvjetovano je brojnim čimbenicima. S obzirom na dugoročna nepovoljna demografska kretanja i projekcije u Hrvatskoj, ali i pojedinim županijama među kojima je i Bjelovarsko-bilogorska županija, na obrazovnu će politiku sve više utjecati i spoznaje demografije o kretanju stanovništva i broju učenika.

Zaključke našeg proučavanja možemo svrstati u dvije skupine: one koji se odnose na opće demografske prilike u svijetu i Hrvatskoj, te one koji ukazuju na stanje i tendencije u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji.

S obzirom na opće demografske prilike izdvojit ćemo tri zaključka:

- broj stanovnika u svijetu nastavit će se povećavati, ali s oštrim regionalnim razlikama, osobito kada se uspoređuju tendencije u zemljama u razvoju i industrijaliziranim zemljama;
- predviđa se, u odnosu na 2001. godinu, smanjivanje broja stanovnika u Hrvatskoj sljedećih 45 godina za oko 800.000 ili 17,9%, što znači da bi u Hrvatskoj 2050. godine živjelo oko 3.673.000 stanovnika. Osim toga, nastavit će se proces ukupnog starenja stanovništva;
- sukladno općem negativnom trendu smanjivanja broja stanovnika u Hrvatskoj, izraženo je smanjivanje i broja učenika osnovne škole već od 1963. godine. Naime, 1963. godine u osnovnim je školama bilo 634.818 učenika, dok je 2000. godine bio svega 402.281 učenik, dakle 232.537 učenika manje ili 36,6%. Taj će se negativan trend nastaviti, pa će prema projekcijama u 2033. godini biti 290.360 učenika.

Na temelju proučavanja kretanja stanovništva i broja učenika u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji moguće je zaključiti:

- broj stanovnika Bjelovarsko-bilogorske županije smanjio se od 1953. do 2001. godine za 37.564 ili 22%;
- broj učenika osnovne škole također se smanjuje. Osnovne škole, u usporedbi s 1993. godinom, pohađa 2005/06. školske godine 1.955 učenika manje ili 14,3%. U tom je razdoblju neznatno smanjen broj razrednih odjela, a prosječno je u razrednom odjelu 19,6 učenika. Smanjivanje broja učenika najizraženije je na garešničkom i daruvarskom školskom području;
- prema projekciji razvoja, a na temelju odnosa broja učenika razredne ("ulaz") i predmetne nastave ("izlaz"), broj učenika osnovne škole i dalje će se smanjivati.

Općenito možemo reći da će negativno kretanje broja učenika u Hrvatskoj i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji (dakako i u drugim županijama) utjecati na razvoj odgojno-obrazovnog sustava. Odnosi se to ponajprije na utvrđivanje standarda broja učenika i razrednih odjela koje mora zadovoljavati svaka škola u sustavu. Daljnjom decentralizacijom, na temelju standarda, lokalna će zajednica urediti mrežu osnovnih škola. Nadalje, smanjivanje broja razrednih odjela utjecat će na dinamiku zapošljavanja učitelja (ali i radnika drugih zanimanja), što će utjecati i na politiku upisa studenata za prosvjetnu

struku. Na lokalnoj razini, ovisno o mreži škola, propitivat će se postojeće rješenje prijevoza učenika. Nova mreža škola, može se očekivati, zaoštrit će - uvijek društveno bolno - pitanje opstanka škola s malim brojem učenika, posebice tzv. područnih škola. Obistine li se ta predviđanja, naseljima bez škole prijeti stagnacija, izumiranje društvenog i kulturnog života.

“Ignoriranje postojećih demografskih pojava i procesa, njihovo prepuštanje spontanim tokovima, sve više zaoštrava ne samo gospodarsku, već i socijalnu krizu, krizu obitelji i uopće krizu života u Hrvatskoj” (A. Wertheimer-Baletić, 2001., 123). To je jasan poziv na djelovanje. Dakle, nužno je osmisliti novu populacijsku politiku u Hrvatskoj i donijeti nacionalni program demografskog razvitka u kojem će odgoj i obrazovanje biti važna sastavnica i poluga razvoja.

LITERATURA

1. Akrap, A.; J. Gelo, M. Grizelj: Broj prisutnog stanovništva Republike Hrvatske i županija po dobi i spolu od popisa stanovništva 1991. do 1998. godine. // *Društvena istraživanja*, 8, Zagreb, 1999, br. 43-44, str. 679-723.
2. Bažulić, Đ.: Kretanje broja učenika i studenata te rashoda obrazovanja u razdoblju 1973 - 1982. god. u SR Hrvatskoj. // *Pedagoški rad*, 126, Zagreb, 1985., br. 1-2, str. 15-27.
3. Delors, J. (ur.): *Učenje - blago u nama*, Educa, Zagreb, 1998.
4. Bežen, A.: Školstvo u hrvatskom domovinskom ratu. // *Napredak*, 132, Zagreb, 1991., br. 3, str. 227-238.
5. Brčić, C.; M. Švob: Djeca u ratu. // *Napredak*, 133, Zagreb, 1992., br. 2, str. 129-134.
6. *Deklaracija: Hrvatska na pragu trećeg tisućljeća*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2000.
7. Nejašmić, I.: *Projekcija broja stanovnika Republike Hrvatske u učeničkoj dobi* (6-18 godina) 2003 - 2033. (Elaborat za Ministarstvo prosvjete i športa), Interni tekst, Zagreb, 2002.
8. Strugar, V.: *Bjelovarsko-bilogorska županija*, Bjelovarsko-bilogorska županija, Bjelovar, 1996.
9. *Statistički ljetopis 2003*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003.
10. *Statistička izvješća*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1999., 2001., 2002.
11. Šimić, D.: *Europska unija danas i sutra*, Hrvatski zemljopis, Zagreb, 2002.
12. Vrgoč, H.: Kvantitativni pokazatelji tridesetpetogodišnjeg razvoja osnovnog i srednjeg školstva u SR Hrvatskoj. // *Pedagoški rad*, 122, Zagreb, 1981., str. 219-237.
13. Vukasović, A.: Uloga odgoja i obrazovanja u tranziciji nataliteta. // *Život i škola*, 39, Osijek, 1990., br. 4-5, str. 409-423.
14. Wertheimer-Baletić, A.: Stanovništvo Hrvatske - sadašnje i buduće promjene. // *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Knjiga 482*, Zagreb, 2001., str. 109-124.
15. Živić, D.: Promjene u dinamici i razmještaju prognaničko-izbjegličkog kontigenta u Republici Hrvatskoj od sredine 1991. do sredine 1998. godine. // *Društvena istraživanja*, 8, Zagreb, 1999., br. 5-6, str. 767-791.

Vladimir Strugar, Bjelovar

(Summary)

**ELEMENTARY SCHOOLS IN BJELOVARSKO-BILOGORSKA COUNTY
IN THE CONTEXT OF DEMOGRAPHIC MOVEMENTS
FROM 1993 UNTIL 2005**

The author writes about international problems of the population, general demographic movements in Croatia and Bjelovarsko-bilogorska County. Within general movements in Croatia he specially analyzes movements of the number of elementary school pupils in Bjelovarsko-bilogorska County from 1993 until 2005.

The research results point at the long-term tendency of the reduction of population and elementary school pupils in Croatia and Bjelovarsko-bilogorska County where there are 1955 students less or 14.3% in the period from 1993 until 2005. The tendency of students' number reduction will continue in the following years, which will affect the definition of a new educational policy, which will have to pay more attention to standards related to the number of students, classes and employment. The author sees the solution to demographic questions within meaningfully made population policy and program for demographic development for all parts of Croatia.

Key words: elementary education, demographics,
Bjelovarsko-bilogorska County, 1993-2005